

KOMUNIKAČNÍ MODELÝ VE VÝUCE A UČENÍ S POUŽITÍM DIGITÁLNÍCH ZÁZNAMŮ

TVARŮŽKA Václav, ČR

Resumé

Používání vizuálních záznamů ve výuce je specifickým modelováním. Problém modelování spočívá ve vytváření schématického světa, který je zpravidla „zjednodušením“ reality. Model vždy pozměňuje reálnou skutečnost, jednak tím, že zjednodušuje, odkazuje na minulost, či představuje svět takový „jaký má být“ tedy jako určitý ideál. V běžných pedagogických situacích učitel žákům sděluje informace, které podepírají modely digitálních vizuálních záznamů. Vizuální záznamy však dokáží zprostředkovat nejen věci konkrétně představitelné, ale rovněž se podílí na vytváření „myšlenkových modelů“ a hodnot ryze abstraktních. Tento článek popisuje jednotlivé modely tak, jak se s nimi setkáváme v pedagogické práci.

Klíčová slova: vizuální záznam, komunikační model, vyučovací proces.

COMMUNICATION MODELS WITH USE OF DIGITAL-VISUAL RECORDS IN EDUCATION

Abstract

Using of visual records in education is a specific modelling. The issue of modelling is in creation of the scheme world that is mainly for simplifying of reality. The model always changes the reality. It simplifies, refers to the past or presents the world as it has to be - such an ideal world. In common pedagogical situations the teacher tells pupils the information that supports models of digital visual records. Visual records are able to mediate not only imaginable things but also they participate in creation of thought models and abstract values. This paper deals with the individual models in the way we can meet in pedagogical practice.

Key words: Communication models, visual records, education, pedagogical practice.

Úvod

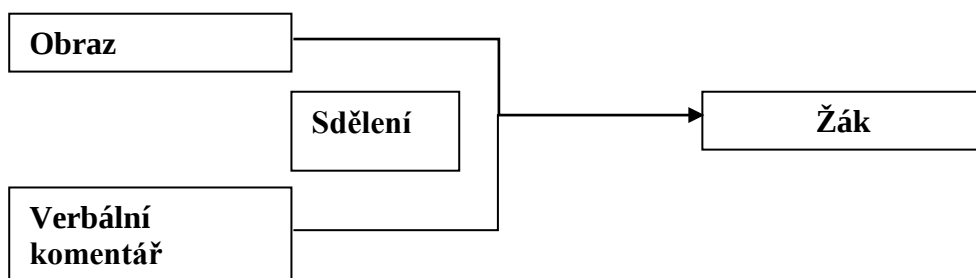
Používání obrazových informací ve výuce je specifickým modelováním. Problém modelování spočívá ve vytváření schématického světa, který je zpravidla „zjednodušením“ reality. Model vždy pozměňuje reálnou skutečnost. Jednak tím, že zjednodušuje, nebo odkazuje na minulost, či představuje svět takový „jaký má být“ tedy jako určitý ideál. V běžných pedagogických situacích učitel žákům sděluje informace, které podepírají modely digitálních vizuálních záznamů. Vizuální záznamy však dokáží zprostředkovat nejen věci konkrétně představitelné, ale rovněž se podílí na vytváření „myšlenkových modelů“ a hodnot ryze abstraktních. Pokusíme se popsat jednotlivé modely blíže tak, jak se s nimi setkáváme v pedagogické práci. V tomto pohledu jsme inspirováni stanovisky mediálního přístupu, neboť všudypřítomná masová média ovlivňují předávání informací skupinovými vůdci v našem případě učiteli. Je nutno respektovat rovněž systémový přístup a sledovat systém vyučování z hlediska nadsystému a podsystému.

Využívání nových médií ve výuce sebou přináší nové interakce do komunikace mezi učitelem a žákem. Zjišťujeme, že vyučovací hodina se blíží mediální produkci včetně jejich stereotypů. Žák je překvapován, odpoutáván od zaběhlého vidění světa, učitel je nucen

reagovat na nové podněty ze sociokulturní oblasti. Vzdělávací technologie se svou uživatelskou přívětivostí se otevřely všem vyučovacím předmětům. Výuka technických předmětů tak bude mít šanci k návratu k rozvoji praktické tvořivosti. Funkční modely sloužící k předávání informací tak dostávají nový smysl.

1 Model funkční

Hlavním posláním této komunikace je reprodukce sdělení. Jedná se o přímé transmisní předávání informace. Předpokládá se, že to co médium chce sdělit žákovi, žák přijme a je pochopeno žákem v nezměněné podobě. Učitel má roli mediátora, který zprostředkovává a komentuje vizuální záznam.

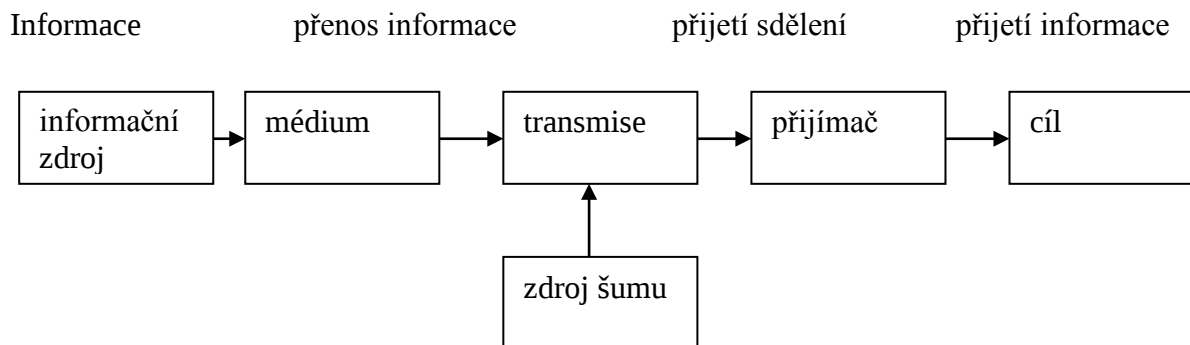
Obrázek 1. Schéma funkčního modelu komunikace s vizuálním záznamem.

Tento model je nejjednodušším modelem a je využíván běžně u učení se základních pojmů. Nutno připomenout, že používání modelu kopíruje sociokulturní stav společnosti, či v aplikaci na malou sociální skupinu působí obousměrně na vzájemnou komunikaci. Zpětná reakce žáků je však tlumena učitelovou autoritou a jeho vůdčí rolí, při stanovování cílů výuky.

V pojetí pedagogickém by bylo možno tento model připodobnit tradičně chápanému modelu výuky. Tedy: „Učitel reprodukuje sdělení...“ Realita tohoto modelu je však jiná.

V reálné výuce musíme počítat s odlišnou mírou prekonceptů žáka. Právě rozdíly v prekonceptech žáků vytvářejí značnou nejistotu v chápání pojmů představovaných digitálními vizuálními záznamy. V systémovém pohledu tyto vlivy může nazvat „šumy“, nebo také „ruchy“. V tomto pohledu nelze tyto jevy chápat doslova jako auditivní vlivy, ale především jako vlivy, které ovlivňují správné chápání předkládané informace.

Tento jednoduchý model komunikace pomocí technických prostředků lze výstižněji znázornit pomocí matematického modelu, který obecně popsali Claude Shannon a Warren Weaver v publikaci *Mathematical Theory of Communication* (5). Inspirací k tomuto modelu bylo používání telefonických přenosů. Tento model jsme transformovali do situace výuky pomocí digitálních záznamů viz následující schéma. V tomto modelu je nutno přesně popsat možné rušivé vlivy. Vlivy „ruchů“ můžeme vidět jak ve vlivech vnějších, tak vlivech vnitřních. Každý prvek přenosu je zatížen vnitřními poruchami, kterými mohou být šumy mechanické, vlivy neporozumění, či neochota příjemce danou skutečnost přijmout, což můžeme popsat také jako psychologický vliv.

Obrázek 2. Schéma Shannon–Weaverova modelu komunikace

Harold Lasswellův model

Dalším přenosovým modelem je model, který popsal Harold Lasswell (Laswell, 1948, s.46). Tento model zevšeobecňuje všechny druhy komunikace od interpersonální až po masová média. Položíme-li si těchto pět základních otázek, můžeme provést základní utřídění nejen jednotlivá média, ale rovněž jejich mediální obsahy. Tento model se dívá na komunikaci jako na proces.

Pokud chceme proces předávání informací analyzovat, ptejme se jak:

**někdo
říká něco
někomu
nějakým médiem
a s nějakým účinkem**

Při přihlédnutí ke kulturnímu a sociálnímu kontextu musíme se na tento model podívat rovněž kriticky. Pokud bychom přijali tento model jako popis komunikace ve školní třídě s rolí učitele s přispěním nových medií, zjistili bychom velmi omezené limity a rozpor v přijímání obsahu mediálního sdělení a jeho účinků. Zejména vliv prekonceptů se jeví jako výrazná negativní proměnná vzhledem k účinkům sdělení. Tento Lasswellův model zpracoval George Gerbner. Mc Quail a Windhal uvádějí, že tento model již počítá s existencí mediátora a s možností, že událost a sdělení se může úmyslně i neúmyslně lišit. Tato skutečnost je nám z oblasti médií poměrně známá. Záměrné zkreslení informace však v oblasti pedagogiky nepřipouštíme. Je však zajímavé, že tento pohled na komunikaci vystihuje moderní přístupy medií.

**Někdo
vnímá nějakou událost
a reaguje na ni
v nějaké situaci
pomocí nějakých prostředků
aby nabídl materiály v nějaké podobě
v nějakém kontextu
s nějakým obsahem
a s nějakými důsledky**

Tento model rovněž postihuje interaktivní komunikaci učitele s žáky v situaci používání nových médií. V současnosti využíváme naprosto běžně vyhledávače, které na bázi fultextu třídí informace. Filtrování těchto informací probíhá jak na straně vnější, tedy algoritmů zadaných poskytovatelem informací, který mnohdy podléhá komerčním vlivům, tak filtraci vnitřní, tedy na straně učitele či žáka, který informace rozlišuje dle vlastních hodnotových kritérií.

Závěr

Při používání vizuálních záznamů ve výuce narážíme na problém percepce reality a mediálních informací. V oblasti vizuálních konstruktů pro výuku zjišťujeme, že mnohý obraz předem neodhalí překvapení, která nás můžou při realizaci potkat. V dnešní školní praxi se tímto jevem velmi často setkáváme. Mnohé obrazy, objekty a grafická vyjádření vyvolávají u žáků konotace, které mohou působit kontraproduktivně vzhledem k stanoveným cílům výuky, neboť obraz zasahuje do široké sociálního prostředí. Pokud se máme zabývat využitím vizuálního média, je dobré, aby bylo následně přímo konfrontováno s lidskou činností, jež realizuje technologii technickou představivost a zkušenost. Vizuální záznamy ve výuce je tedy nutné dokládat ověřitelnými informacemi, aby výuka korespondovala s realitou. Na média, které používáme při výuce a výchově mladé generace se musíme dívat jako a komplexní sociální jev, kdy hledáme obecnější rámec jejich fungování.

Rovněž je nutno připomínat, že ve výuce jde o transmisi znalostí nejen pojmových, konceptuálních ale rovněž znalostí procedurálních a metakognitivních. Toto znalostní spektrum lze nelze naučit jen prostřednictvím nových médií, ale zejména praktickým prožitkem a osobní činností zkušeností.

Literatura

1. BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava: Amosium servis, 1992.
2. CHRÁSKA, M. a kol. *Mění se role učitele a žáka v nastupující informační společnosti ve vztahu k požadavkům státní koncepce informační politiky*. Olomouc: Votobia, 2006. 213 s. ISBN 80-7220-250-X.
3. JIRÁK, J. KÖPPLOVÁ, B. *Media a společnost*. Portál, s. r. o., Praha 2003. 208 s. ISBN 80-7178-697-7.
4. LAWESSWELL, H. *The structure and Function of Communication in Society*. In: Bryson, L. (ed.). *The Communication of Ideas*. 1948. New York: Harper, s. 32-51.
5. SHANNON, C. E. *A Mathematical Theory of Communication*. Dostupné z <http://plan9.bell-labs.com/cm/ms/what/shannonday/shannon1948.pdf>.
6. MCQUAIL, D., *McQuail's Mass Communication Theory*. SAGE, 2010. ISBN 1849202923.

Lektoroval: Ing. Miroslav Vala, CSc.

Kontaktní adresa:

Václav Tvarůžka, Mgr. Ph.D.,
Katedra technické a pracovní výchovy,
Pedagogická fakulta OU,
Českobratrská 16 Ostrava 1, ČR,
e-mail: vaclav.tvaruzka@osu.cz